

نام فرخی یزدی از صفحه تاریخ زدوده نخواهد شد!

حسین مسرت

نویسندگان و شاعران طوفان خود حدیثی مفضل است.^۳

فرخی یزدی در دوره هفتم مجلس شورای ملی به نمایندگی مجلس درآمد. از همان آغاز بنای ناسازگاری و مخالفت با قوانین ضد مردمی، چپاولهای دولتیان و ریخت و پاشها را نهاد. او خود را نماینده مردمی می دانست که می بایست از حقوق آنها دفاع کند و در این راه بارها از نمایندگان وابسته و ریزه خوار رژیم، کتک خورد و دشنام شنید و تهدید شد. سرانجام هم ناچار شد برای حفظ جان خود در پایان دوره نمایندگی و پایان دوره مصونیت سیاسی، در مجلس تحصن کند

و چند روز مانده به پایان این دوره، از ایران بگریزد.

فرخی در عرصه شعر نیز توانمند و صاحب سبک بود و نه تنها غزلهای عاشقانه او همچون شعری به مطلع:

شب چو در بستم و مست از می نایش کردم

ماه اگر حلقه به در کوفت، جوابش کردم

(دیوان: ۱۹۰)

جزء شاهکارهای شعر فارسی است، بلکه با تلفیق آرمانهای سیاسی و انسانی و والای خود با نوع غزل، به چنان قدرتی در غزل سیاسی رسید که استاد شفیع کدکنی وی را از سرآمدان سراینندگان غزل سیاسی در ایران می خواند:

«فرخی در نوعی از شعر، که می توان آن را غزل سیاسی نامید، سرآمد همه شاعران معاصر خویش است و توانسته است اندیشه های سیاسی خویش را با زبان شعر عاشقانه فارسی، استادانه ترکیب کند.»^۴

دو غزل سروده سیاسی - انقلابی وی با عنوان و ردیف آزادی، جزو سروده های به یادماندنی مردم ایران است:

آن زمان که بنهادم، سربه پای آزادی

دست خود زجان شستم، از برای آزادی

(دیوان: ۲۲۹)

کمتر کتابی درباره ادبیات و یا شعر معاصر ایران است که به هنگام ورق زدن آن به نام و یاد و شعر فرخی یزدی برخورد نکنیم. فرخی چنان جایگاه رفیعی در ادب معاصر ایران، به ویژه عصر مشروطه و پهلوی نخست دارد که تاریخ مبارزات مردمی ایران، تاریخ مبارزات مطبوعات، روزنامه نگاران و شاعران ایران علیه ستمگری ها و خودکامگی ها، همواره با شرح مبارزات و جان فشانی های او همراه است.

نبرد علیه بی قانونی های فرمانروایان ولایتی یزد در عصر مشروطه و شرح دهان دوختن و فرار او از زندان، از مهمترین وقایع یزد و ایران در عصر مشروطه است.

به حدی که در مجلس دوم شورای ملی هم بحث دهان دوختن او مطرح شد و برخی بازخواست شدند.^۱

پس آنگاه فرار و کوچ ناخواسته او از یزد و باشندگی در تهران در صدر اخبار روزنامه مجلس بود.^۲ همین سفر بود که او را به گونه جدی به وادی مطبوعات کشاند. پس از چندی امتیاز دادنامه طوفان را در شهریور ۱۳۰۰ ش گرفت و به رغم ۱۵ بار توقیف، حبس، شکنجه و زندان تا سال ۱۳۰۷ آن را چاپ کرد. سراسر مقالات این هفت سال طوفان آکنده از گفتارهای ارزنده تاریخی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و بیان آرزوها، دردها و دشواریهای مردم و کشور ایران است. بر پیشانی این چند صد شماره، همواره رباعی آتشی به خط قرمز، همانند نام روزنامه درج شده بود که خون را در تن ظالمان به جوش می آورد:

طوفان که زتوقیف برون می آید

جان در تن ارباب جنون می آید

زین سرخ کلیشه کن حذر ای خائن

اینجاست که فاش بوی خون می آید

بحث درباره اهمیت طوفان هفتگی به صاحب امتیازی فرخی و سردبیری فخرالدین شادمان و جایگاه وزین این نشریه در رشد و شکوفایی ادبیات معاصر ایران و آشنایی با ادبیات اروپا و گردآوردن حلقه ای از نویسندگان و مترجمان برجسته آن روزگار در مسلک

قسم به عزت و قدر و مقام آزادی

که روح بخش جهان است، نام آزادی

(دیوان: ۲۲۸)

فرخی سرانجام پس از تحمل چهار سال شکنجه، آزار و تنگدستی، در یکی از سیاهترین دوره‌های تاریخ ایران و در بدترین زندان آن روزگار، در ۲۵ مهر ۱۳۱۸ با سرنگ هوای پزشک احمدی، جان را به جان آفرین سپرد و نام خود را به نیکی در تاریخ ایران بر جای نهاد.^۵

*

حال آدمی در شگفت می‌ماند که کسی با این همه سابقه در عرصه‌های گوناگون مطبوعات، شعر، نثر، نمایندگی مجلس و سیاست، چگونه می‌شود از نظر و قلم مدخل گزینان، اعضای هیئت علمی، ناظران و نویسندگان **دایرةالمعارف تشیع** دورمانده باشد؟! فرخی چنان‌که آمد دارای چندین ویژگی برجسته بود که همواره نام او را در ذهن‌ها جاوید و پایدار نگه داشته است و هر یک از این موارد کافی بود تا نام وی را در ردیف نام‌آوران شایسته ورود به هرگونه دانشنامه‌ای کند:

۱. دهان دوختن وی در عصر مشروطه، او تنها شاعری است که در طول تاریخ جهان دهانش دوخته شده است.

۲. مخالفت سرسختانه با قرارداد اسارت‌بار ۱۹۱۹ و رفتن به زندان به همراه بسیاری از نام‌آوران عرصه سیاسی ایران مانند عشقی، کمره‌ای و ضیاءالواعظین.

۳. پایه‌گذاری روزنامه انتقادی و آتشین **طوفان** و چاپ اشعار و رباعیات سیاسی.

۴. بنیانگذاری مجله وزین ادبی و فرهنگی **طوفان** به سردبیری سیدفخرالدین شادمان و با همکاری ملک‌الشعرای بهار، صادق سرمد، احمد کسروی، ادیب‌الممالک فراهانی، طاهرزاده بهزاد و دیگران.

۵. تحضن در سفارت شوروی در اعتراض به حمله به مدیران جراید.

۶. نمایندگی هفتمین دوره مجلس شورای ملی و عضویت در فراکسیون اقلیت مجلس همراه با محمود رضا طلوع، نماینده لاهیجان.

۷. فرار به روسیه، اروپا و آلمان از ترس گرفتارشدن و چاپ روزنامه‌های ضد رژیم پهلوی در برلین به نام **نهضت** و...

۸. چهارسال اسارت در سالهای پایانی عمر در زندان قصر، علاوه بر زندانیهایی که در سالیان پیش و در زمان چاپ **طوفان** دیده و کشیده بود.

۹. کشته شدن به بدترین گونه با آمپول هوای پزشک احمدی به گناه سرودن اشعار انقلابی در زندان و تحریک زندانیان و دشنام‌دادن به رژیم.

از این رو هر کس که مختصر آشنایی با هر کدام از مقولات تاریخ، ادب، مطبوعات و سیاست داشته باشد، نام فرخی یزدی نامی آشنا برای اوست.

اما این نام به یکباره و شاید از روی غفلت و نه عمد، شایستگی

ورود به **دایرةالمعارف تشیع** را نمی‌یابد. نیامدن نام وی با هیچ استدلالی پذیرفته نیست، آن هم هنگامی که دهها نام بی‌اهمیت و افراد غیرمشهور و درجه چندم صفحات این ۱۲ جلد **دایرةالمعارف** را اشغال کرده است. مگر اینکه بگویند در حرف (ی) ذیل «یزدی» خواهد آمد که به این ترتیب، باید در حرف (ف) به آن ارجاع داده می‌شد که چنین نشده است. به هر روی کناره‌نهادن نام فرخی یزدی به هر دلیل که باشد سهوی آشکار است.

۱. روزنامه مجلس، متن مذاکرات مجلس دوم، ذی‌قعدة ۱۳۳۹، ش ۹۲، ص ۳.

۲. روزنامه مجلس، س ۵، ش ۹۷ (۲۵ رمضان ۱۳۲۹ ق)، ص ۳.

۳. ورا کویچکوا، «نگرش بر ادبیات نوین ایران»، ادبیات نوین ایران، ترجمه یعقوب آژند، (تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۳)، ص ۵۳.

۴. «فرخی یزدی»، **دایرةالمعارف فارسی**، زیر نظر محمد مصاحب، (تهران: جیبی، ۱۳۵۶)، ج ۲، ص ۱۸۶۹.

۵. حسین مسرت، **پیشوای آزادی، زندگی و شعر فرخی یزدی**، (تهران: ثالث، ۱۳۸۴).

مؤسسه پژوهشی و انتشاراتی کوش
ناشر کتابهای تاریخ و فرهنگ و عرفان و هنر و ادبیات ایران
جدیدترین پژوهشهای خود را تقدیم می‌کند:

۱. تاریخ جنبشهای مذهبی در ایران (۴ جلد)
۲. سهروردی شهید فرهنگ ملی ایران
۳. مکتبهای عرفانی در دوران اسلامی
۴. جنبش زیدیه در ایران
۵. مقامات ابوالحسن خرقانی
۶. تاریخ سنگسر سوزمین دلاوران سرسخت
۷. تاریخ پانصد سال حکومت اشکانیان
۸. مولانا از بلخ تا قونیه
۹. قهرمانان ملی ایران (از کاوه آهنگر تا دکتر محمد مصدق) (در ۳ جلد)
۱۰. تاریخ نهضت‌های ملی ایران (از نفوذ اروپاییان تا استقرار مشروطه در ایران)
۱۱. خدمات ایرانیان به اسلام
۱۲. شاعران بزرگ ایران (از رودکی تا بهار)
۱۳. شاعران بزرگ معاصر (از دهخدا تا شاملو)
۱۴. تاریخ روابط خارجی ایران از کهن‌ترین زمان تاریخی تا عصر حاضر
۱۵. هفت هزار سال تقویم تاریخ ایران (از آغاز تاریخ تا عصر حاضر)
۱۶. شهیدان قلم و اندیشه (شامل شرح احوال ۲۶ تن شهید قلم و اندیشه)
۱۷. فرهنگ هنرمندان ایرانی از آغاز تا امروز
۱۸. فرهنگ تاریخی و جغرافیایی شهرستانهای ایران
۱۹. مجموعه کامل غزل‌های سعدی به خط استاد حسن سخاوت
۲۰. ترانه‌های رفیع (دومین مجموعه شعر رفیع)
۲۱. جلوه‌های جهانی مهاجرت‌های تاریخی ایرانیان
۲۲. جنبش شعوبان (آزادمردان ایرانی) تا قرن پنجم هجری
۲۳. نگین سخن شامل شصت و نهمین آثار منظوم ادبیات فارسی (جلد یازدهم و دوازدهم)
۲۴. حکومت جهانی ایرانیان (از کوروش تا آریو برزن)
۲۵. تاریخ قومس (سمنان، دامغان، شاهرود، بسطام و جندق)
۲۶. عارفان بزرگ ایرانی در پرتوهای فکر انسانی
۲۷. نقوش ارتش در تحولات تاریخی ایران
۲۸. «پربایی مغز» (شادپیری)
۲۹. زندگینامه دکتر حسین فاطمی
۳۰. تاریخ هنرهای ملی و هنرمندان ایرانی (ازمانی تا کمال‌الملک)
۳۱. احسن التقاسیم/مقدمه، ترجمه دکتر غینقی منزوی
۳۲. تاریخ نهضت‌های ملی ایران (چند پنججمله از جدال مشروطه تا سقوط جبهه ملی)
۳۳. خمخانه وحدت شیخ علاءالدوله سستانی
۳۴. وزیران ایرانی (از بزرگمهر تا امیرکبیر)
۳۵. حکومت دینی ساسانیان
۳۶. حافظ رفیع (با مقدمه تحلیلی عبدالرفیع حقیقت)
۳۷. پیام جهانی عرفان (متن سخنرانی عبدالرفیع حقیقت در دانشگاه‌های آمریکا)
۳۸. حاج ملاعلی الهی، مردم‌پناه نامدار سستانی

تلفن مرکز پژوهشی: ۸۸۰۲۸۰۰۴
مرکز بخش: مؤسسه گسترش فرهنگ و مطالعات، تلفن: ۸۸۷۹۲۲۱۸-۱۹